

ש מעתא למיקתא

האם מותר לחמם ידים רטובות ע"ג הסקה מרכזית בשבת

א. יבוש בגדים סמוך לאש. ב. עירוי מכלי ראשון. ג. אמבטי. ד. מבשל או מבליע ומפליט. ה. להניח דבר לא מבושל על הסקה. ו. בדיעבד.

א. יבוש בגדים סמוך לאש
מצוי בימי החורף דמחמת הקור רוצים לחמם ידים רטובות כנגד "ההסקה", וכמו כן פעמים רוצים להתחמם כנגד ההסקה בעוד שהבגדים רטובים, ויש לדון אם שרי לעשות כן דדלמא יש לחוש משום איסור בישול מחמת המים המתבשלים מחום ההסקה.

והנה השר"ט (סי' שא סעי' מה) פסק ע"פ **המרדכי** (שבת ס"ג תלד) דבגדים השרוים במים, איסור לנגבם סמוך לאש משום איסור בישול ומשום זריקת המים (סי' קנ) וכתב **המ"א** (סי' קנ) דמ"מ במקום שאין היס"ב ליכא משום בישול דבמקום שאין בישול אין ליבוך. וכן פסק **הנ"ב** (סי' קק) והוסיף דבכה"ג שרי בתנאי שלא יניחם דרך שטיחה, דאם שוטחם כדרכם אסור משום מראית העין, ע"כ. ועיי"ש דהיכן דהיך סולדת בהם אפי' כשהוא לבוש בהם אם הוא עומד נגד החום אסור. ועיי' **בשע"צ** (שם) שציין לדברי **הא"ר** שמסתפק דאפשר דאפי' כוונתו בעמידתו רק לחמם את עצמו ולא לנגב, יהיה אסור משום פסיק רישא. ו**בכה"ל** (שם) כתב בשם **היפ"ל** (אות ה) דאם אין לו בגדים להחליף מותר לנגבם ע"י גוי ואם לא יסירם מעליו והוא בזמן הקור יושב כדרכו אצל האש דבאופן זה יכול להערים ולנגב נגד המדורה כאלו בא להתחמם, ע"כ. ועיי' עוד **בערוה"ש** (אות ק) שגם פסק כהמ"א הנ"ל דליבוך תלוי בבישול אלא דבררי המ"א צ"ע דאמאי אלא בהא תליא, ועיי' בזה **באג"מ** (איתח"ה סי' יח) ו**בשכ"ח** (פ"אמהנה קכז נספח' לא).

אלא דעיי' **בחה"ס** (וי"ד סי' צב מ"ד"ה אמנס אע"י) שנקט שבדבר המתאדה ליכא איסור בישול מה"ת ומה"ט המדליק נר בשבת אינו עובר על בישול רק על העברת כי במלאכת שבת בעיני שטיחה כיוצא בהן במשך ושם היה בישול הסממניו ודבר המבושל היה בעולם והיו צריכים לו וכל בישול שכיצ"ב חיוב עליו אפי' כלי מותח, משא"כ כשהוא הולך ואחר בישול לא נשאר בידו מאומה אלא בישול מ"מ בישול הדבר ההוא, ע"כ. אולם אין להקשות על דבריו מהא דלעיל דבגדים השרוים במים דאסור לנגבם אע"פ שהמים הולכים לאיבוד, דשאני בגד שאידוי המים הם תיקון לבגד, דומיה דהא שמארו **בש"ס שבת** (עד:) בהא דסיכתא, עיי"ש **ברש"י** דגם התם הבישול הוא "י אידוי המים של הסיכתא ומקרי בישול מחמת ריחא הסיכתא עיי' האידוי. ועיי' **בש"ס הלוי** (ח"ט סי' קק), ועיי' עוד **במ"ב** (סי' שכו סי' זי). ועיי' עוד **בשו"ע** (סי' שכו סעי' ה) שפסק דצריך לזוהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר הניטלה אם לא ינגבם תחלה יפה, משום שנמצא רוחץ בחמים שהוחמו בשבת.

ומבואר דאסור לחמם בגדים רטובים או ידים רטובות ליד "האש". אלא דיש לדון האם איסור זה שייך אף בהסקות חימום המצויות בהרבה מקומות או יונקס וכדו', דאפשר דאין זה דומה למתחמם כנגד המדורה. דהנה הסקות מרכזיות וכדו' פועלים ע"י תנור המתחמם את המים ושוב המים הנוצרים דרך צינורות לתוך הרדיאטורים הממוקמים בבתיים, והם מתחממים מכח המים החמים, וא"כ יש להסתפק דמיא החום הנוצר אין בידו "לבשל" כמו האש עצמה. ואם נימא דאין בהם משום בישול, י"ל דמות לחמם כנגדם לים רטובות, בגוונא דמי ההסקה יתחממו בחיתר עכ"פ שלא נעשו בהם מעשה כלל, וכמבואר **ברע"א** (סי' שכו אות ג), וכגון שהוחמו ע"י שעון שבת. ועיי' **ארחות שבת** (ח"ב פ"א אות ה) שפסקו דע"פ הדין שיש לעיין שיש לעיין שיש לעיין שיש לעיין שיש לעיין שיש לעיין שיש לעיין שיש לעיין (סי' טו) ו**הא"ר** (סי' טו) שכתב דאין להניח ידו על המים דאסור לנגבם אע"פ שהמים הולכים לאיבוד, דשאני בגד שאידוי המים הם תיקון לבגד, דומיה דהא שמארו **בש"ס שבת** (עד:) בהא דסיכתא, עיי"ש **ברש"י** דגם התם הבישול הוא "י אידוי המים של הסיכתא ומקרי בישול מחמת ריחא הסיכתא עיי' האידוי. ועיי' **בש"ס הלוי** (ח"ט סי' קק), ועיי' עוד **במ"ב** (סי' שכו סי' זי). ועיי' עוד **בשו"ע** (סי' שכו סעי' ה) שפסק דצריך לזוהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר הניטלה אם לא ינגבם תחלה יפה, משום שנמצא רוחץ בחמים שהוחמו בשבת.

ב. עירוי מכלי ראשון

והנה כידוע כלי ראשון או הסור ממהש בכחו ודאם אפילו מבשל אצל המבשול.

הבית הגדול הלכה (שם ד"ה ד"ה אסור) דמיא אין בכלל קלי הבישול.
ולענין עירוי מכלי ראשון נחלקו הראשונים, דעת **הרשב"ם** (שבת מב: בתד"ה אבל) דדינו ככלי שני דאינו מבשל. אולם דעת **ר"ת** (תוס' שם זבחים הובא נמי ברא"ש פרק ג' סי' טו) ו**ב"י** (תוס' ט"ז) ו**ב"י** (תוס' ט"ז) דעירוי מכלי **מבשל** כדי קליפה. ולמעשה לענין שבת פסק **בשו"ע** (סי' שט סעי' ה) דמבשל כדי קליפה. וענין **במ"ב** (שם ס"ק ע"ז) שמבואר דדעת ר"ת עיקר להלכה ואין שיתנות החולקות גורמות ספק, ועיי' אע"פ דלענין מעשה שבת מקילין במקום פלוגתא מ"מ הכא אם עשה כן בשבת האוכל נאסר. ועיי' **פמ"ג** (סי' שיה א"א ס"ס"ק יד) דהדיון כן אפילו בעירוי מתולדות המה. אלא כד"כ בעירוי שיש להאמר נפק"ח, אבל בעירוי שיש לנפק"ח הקילוהו פסק **במ"ב** (ע"ז) דלא מבשל כלל. מעשה זה לדון האם יתחממו בשבת וזוהרים והסקה וזוהרים האם דינם כמים שבכלי ראשון ע"י האש שבכחם לבשל, שהרי הם מחוברים לתנור שבו מתחממים המים, והמים הזורמים בהם מחוברים למים הנמצאים שם, אם דלמא כיון שהם זורמים על הצינורות שאינם חמים מחמת החורף, כמים בכלי שני דליינה להו, כיון שעשה אלא בצינורות דהוי ככלי אחר. ואע"פ שהצינורות מחוברים ע"י הברגה באור, כ"מ לא דייקנה לאחד כמבואר **במור קוצנינה** (סי' טנא). וכן פסק **בבית ששבת** (ח"א סי' פא אות ג). ועיי' עוד **ברדב"ז** (ח"ו סי' ב' אלפ"ס שח), **בחו"ד** (סי' צב ביאורים סי' טו), **במהרש"ם** (ח"ג ק"ב), **בהגהות ר"ב פרענקל** (סי' טנא סי' קט), **בחוט שני** (פסח פ"י סי' יג) ו**במנחת יצחק** (ח"ה סי' פא).

ג. אמבטי

והנה מצינו **ברש"י** (מ: ד"ה בכלי שני) שכתב דאמבטי שהחמין נמשכין לה מן המעיין חשיבה ככלי ראשון שהורתחו בו מים דאע"פ שהעבירוהו מעל האור מבשל, ע"כ. ועיי' דבריו כתב **המ"א** (סי' שיה סי' לג) שאסור ליתן מים צוננים לתוך אמבטי של חמין שהוחמו בו מחמי טבריה דאיכא משום בישול. ובאר **במ"ג** (שם) דהיינו טעמא כי האמבטי הוא ככלי ראשון שהוסר מהאש וכנ"ל בדבריו רש"י. וכן פסק **המ"ב** (סי' ע"ז).

ג. עירוי הנחל

וענין **בתרו"ח** (סי' קפא) שכתב ע"פ דברי רש"י הנ"ל דקילוהו מכלי ראשון שע"ג האש הנוחל ע"ג הכירה הנוחל על למואל אחר, נחשב קילוהו זה **כעירוי מכלי ראשון** שבמשל. וכתב שם דאף אם נימא דליכא ראייה מהתם דשאני חמי טבריה שאין בטבע שלהן שקרקע מקוררת, שהרי זה התחתון עולה ונוגע מן הקרקע ולא דמי לחמי האור, מ"מ הדעת נוטה כן כל טיפה וטיפה אחרונה אינה מנתת את הראשונה שלפניה להתיקר, שהרי פירשו **התוס'** (שבת מ: ד"ה ושי"מ) דהוא דכלי שני אינו מבשל היינו משום דאינו עומד אצל האש אי"פ מחזיק חומו והולך ומתקרר משמע דאם עוד היה כח האש שולט שם אינו מתקרר, ע"כ. וכן פסק **הרמ"א** בסי' צ"ב (סעי' ה) דקלוהו מקדירה רותחת שהלך אל קדירה צוננת, אם לא נפק"ח, הוי **כעירוי** והקדירה הצוננת נאסרה, אם הדי סולדת בקלוהו הנוגע בקדירה, ע"כ.

ד. מבשל או מבליע ומפליט

ומבואר דעירוי הנוחל מבשל כדי קליפה (ועיי' **במ"ג** (סי' צב ש"ד סי' לה) דנוחל דינו "כעירוי" מכ"ר אף כשהוא התתאה), ואע"ג דאמבטי דינה ככלי ראשון המבשל בכלו ולא **במנחת יצחק** (ח"ד סי' מו אות ה) דהתרו"ח והרמ"א חילקו מסיבא דהיכן דעירוי הוא דרך מקרה אין לו רק דין עירוי, אבל היכן שהמים הרוחצים הולכים בתדירות נעשו גם הדפנות והאמבטי והסילונות חמים ואז מבשל בכלו וכמ"ש **בחמו"ד דניאל** (הל' כלי ראשון אות א), ע"כ.

אלא דצ"ע דהרי מצינו **ברמ"א** בס' צ"ה (סעי' ה) שפסק ע"פ **האו"ה** (שער לז אות כ) דאם עירה מים רוחצים שאינן של בשר ולא של חלב על כלל של בשר ושל חלב ביחד, ואפילו שומן דבוק בהם, הכל שרי, דאין עירוי ככלי ראשון משום שישעשה שהכלים שמערה עליהם, יבלעו זה מזה, ע"כ. והוסיף **הש"ך** (סי' ק"ה) ע"פ הרמ"א בתורת חטאת דאפי' במערה מכלי של איסור על כלי של היתר אין לאסור רק הכלי שבא קלוהו העירוי עליו אבל **קילוהו הנחל ממנו אורסו**, ע"כ. וכן הוא **ברמ"א** (סי' שיה א"א סי' ע"ז).

ועיי' **במ"ג** (סי' טז ש"ד סי' ק"ה) דזה סותר דברי הרמ"א הנ"ל בס' צ"ב דס"ל דעירוי הנוחל דינו כעירוי מכלי ראשון, ורצה ליישב דהרי התרו"ח דייק שם "הואיל וקילוהו נוזל ונחל מקילוהו העומד על האש כ"ו משמע דאם עוד כח "אש" שולט אין מתקרר, משמע הא סלקו מהאש כה"ג אף שלא נפק"ח הקילוהו ונחל ע"י מקום קר קודם שהגיע לכלי דינו ככלי שני. אלא דשוב דחה התיירץ זה שהרי הרמ"א בצי"ב סתם דאף אם הדיקה אינה ע"ג הדין כן.

והח"ד (סי' צב ביאורים סי' כג) נמי הקשה קושית הפמ"ג, וכתב דהתרו"ח והרמ"א לא קאמרי רק שאינו יכול להתקרר מהקרקע שבו נחל הקילוהו מאחר שהטפה האחרונה אינה מניחה הראשונה להתקרר כמ"ש התרו"ח, ויכול להפליט או להבליע, אבל בהא מודים שבדאי **אינו יכול לבשל** דהטפה אינה יכול רק מה שיש לו דפנות המתחממת בכלי ראשון שדפנותיו הוחמו באור, ואף דהתרו"ח דייק מביא ראייה להך דינא משבת ושם קרי ליה מבשל, מ"מ אף משום דהוא צונן ונחל ע"י חוקה, ואף דס"ל דמבשל, מ"מ האו"ה הרמ"א והש"ך חולקים עליו בהא וי"ל דאינו מבשל, משום שכלים דסימן צ"ה הנחל ע"י חוקה, ואף דענין שיהיה מפליט ומבלע כא' שהוא פועלת בישול, עירוי הנוחל אינו אסור וכן לענין שבת מותר, ע"כ. ובדרך זה כתב נמי **הכפני יונה** (על סי' צה).

ועיי' **באג"מ** (וי"ד ח"א סי' מב ע"ב) שפסק לענין בליעה ופליטה באיסורים כדעת החו"ד דעירוי הנוחל אינו מבשל אלא מבליע ומפליט. אולם **הש"ט הלוי** (ח"ג סי' מו אות ה) דמים רוחצין בהאים מברז מים חמים, פועלת דהוי"ל קילוהו רוחח מכלי ראשון, ואם נפל על בשר שלא נמלח צריך קליפה, ואם משום דמקלח בתוך צנור חם עיי' לא נתקרר, ע"כ. ונע"י עוד בדבריו שם בח"י סי' קט"ז. אמנס דעת **הגר"ש** (זצ"ל) (אהל יעקב ע"י סי' טז ד"ה הגהה ב' שהם הרב דוד מורנגשטרן שליט"א) דמים חמים על הברז צינורות אולי דינם ככלי ראשון.

ובאור לציון (ח"ב פ"ל הגהה כ"ז ד"ה ג' ונראה וחי"ג פ"י הגהה י"ד ד"ה ע"ד שיש לזרף להיתר) נקט דדינים כמו עירוי מכלי שני וטעמא כי המים שבצינורות נמצאים תחת לדוד ואין חום המים שבדוד מגיע לצנורות וטעם החום עלות. ולפי"ז היכן שהצנרת יוצאת מעל התנור יודת האור לציון דחמרי כי המים היוצאים מתנור הסקה עולים.

ולפי"ז יוצא דעירוי הנוחל תחת במ"ח הפמ"ג והחו"ח בביאור דברי הרמ"א אם בחלו לענין. אלא דנראה דלענין שבת ודאי יש להחמיר דמבשל. וכן פסק **במנחת יצחק** (שם אות ד), וכן **בשו"ע** (פ"א אות מו) כתב בשלשן מים חמים היוצאים מהברז דרך צינורות דיש לחשוש לנביהם ולומר שדינם כמים בהאים מכלי ראשון, גם אם הם עוברים דרך צינורות ארוכים, אם אמנס הם חמים כדי שהדי סולדת בהם, ע"כ.

ה. להניח דבר לא מבשל על הסקה

אמנס לפי המבואר לעיל דברי הרמ"א אין בכח עירוי הנוחל לבשל כדי קליפה ותו לא, אי"כ י"ל הסקה המתחממת מחמתו עומד במקום קליפה וע"כ שוב אין בכח המים לבשל דבר הנמצא מחוץ לרדיאטור. אמנס יש לדחות דחכא רב טפי ויש לחשוש שבמשל "בבבול" דהרי בדרך כלל הצינורות מתחממים טובא ודמי לאמבטי דמבשל בכלו כ"ל בשם **המנחת יצחק** (שם אות ה). ומצינו **להחזיק** (טעמא דקרא נמי רלה אות י' והתגות חזו"ח אות יא) דס"ל דהמערה מים מכלי ראשון העומד ע"ג האש לתוך כלי אחר דין כלי ראשון יש לו, שהקילוהו מתחבר וגם הוא נחשב כמ"ר. וכדבריו משמע **מהפמ"ג** (סי' טז ש"ד סי' ק"ה). וכ"כ **החמו"ד דניאל** (הלכות כלי ראשון אות א ע"מ קכ) בדעת הפמ"ג, ועיי' **בארחות רבינו** (ח"א ע"מ קמא אות קפ"ח ד"ה שמעתי) ו**במשניות** ו**הנהגות** (ח"א סי' ר"ט). ואע"פ דפשוטות דברי הפוסקים אינו כן

ששה מתפללים וד' משלימים לעשרה חז"ן חשיב תפילה בציבור

תנן (מגילה כג:): אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין את כפייהם, ואין קוראין בתורה, ואין מפטירין בבניא, ואין עושין מעמד מושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים, וברכת חתנים, ואין זומנין בשם, פחות מעשרה.

והכתב הרו"ם (שם ד"ה ואין פורסין) ר"ת פי' דבשבעה שלא שמעו עם שלשה אחרים סגי, והי"ז איתא במסכת סופרים (פ"י ה"ז) ורבותינו שבמערב אומרים בשבעה, ונתנין טעם לדבריהם בפרוץ פרוצת בישראל בהתנדב עם ברכו ה' דאיכא ז' תיבות, וי"א אפי' בששה משום דברכו הוי השישי, ור"ת כתב בסוף הישר בחמישה משום דליכא אלא חמש תיבות עד ברכו, וי"ל אפי' בשבעה שלא שמעו, והכי פירושו דקרא פירוץ פרוצת בישראל שלא עשו מה שמוטל לפירוץ לעשות או יתנדב העם לברך ה' וליכא אלא שלש תיבות עד התנדב, ותלמידיו רש"י פירשו משום אפי' בשביל אחד שלא שמע יוכלים הם לפרוש על שמע, ואפי' אותו ששמע כבר יכול להוציא אותן שלא שמעו.

והכי איתא בסופרים לפינוי - אין פורסין על שמע לא במעריה ולא בישיבה, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין את כפייהו זכר, ואין אומרין קדיש וברכו פחות מעשרה. ורבותינו שבמערב אומרים בשבעה, ונתנין טעם לדבריהם בפרוץ פרוצת בישראל בהתנדב עם ברכו ה' דאיכא ז' תיבות, וי"א אפי' ששה, ברכו ה' וברכו ה' משום שיש עם תשעה או עשרה ששמעו בין וברכו בין קדיש, ולאחר התפלה עומד אחד מאלו ויאמר ברכו או קדיש וענו אחריו יצא.

והכתב הרמב"ם (פ"ח מהל' תפילה ה"ד) וכיצד היא תפילת הציבור, יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין, ואין עושין כן פחות מעשרה גדולים וביני וביני, וש"צ אחד מהן, ואפי' היו מקצתן שבו התפללו וישו או יתיבון משלימין בהן כעשה, והוא וישו רוב הגשירה לא התפללו. וכן אין אומרין קדישה, ולא קוראין בתורה ומברך לפניו ולאחריה, ולא מפטירין בבניא, אלא בעשרה.

ובה"ה כתב הרמב"ם דלא יהיה אחד מברך ברכות שמוע והכל שומעין וענינו אחריו אמן כלא בעשרה, וזה הוא הגמרא פורים על שמע. וכתב הח"מ [שם] דמקור דברי הרמב"ם מדברי המשנה במגילה. ומ"ש ואפי' היו מקצתן וכו' מקורו ממסכת סופרים, ופסק כ"א משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו.

ומפשטות לשון הרמב"ם נראה דכל דאיכא ו' שלא התפללו וד' משלימין להם לעשרה חשיב תפילה בציבור.

אולם בחי"א (הל' פסוקי דזמרה כלל י"ט ה"א) כתב - ועיקר התפלה בציבור הוא תפלת י"ח, דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד, אלא כמו שחשבון הממוץ עיקר התפלה בעשרה הוא רק משום לשמוע קדיש וקדישה וברכו, ולכן אינם מקפידים להתפלל ביחד רק שיהיה ד' בבית הסניף, והוא ציבור גדול.

ומשמע דאם סניף יתפללו י' ביחד (ודוחק לומר בדברי החי"א ד' דינים כי מחמת דרובו ככולו). וכ"כ ביד אליהו (לגרי"א ונולד זצ"ל - פסקים סי' ד) כדבר פשוט דרשה או שבעה אנשים וז' התפללו ושלשה התפללו, אי"א לקיים רק מצות קדיש וברכו וקליפה, אבל אין זה גילה התפלה בציבור כ"א שיתפללו עשרה אנשים ביחד, שאין מקרי תפלה בציבור כ"א בעשרה ממש, וזה ברור בלא ספק.

והנה בשו"ע (סי' ט"ז סי' ט"א) כתב - אם יש בנ"א שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו קדיש ולא קדישה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה וקדישה ואתה קדוש, וזה נקרא פורס על שמע, לשון חתיכה פרוסה שאין אומרין אלא קצת ממנה. לאחר שסיימו יוצא אומר גבורות קדישה ואתה קדוש, והי נקרא עובר לפני התיבה, ואין ועשין דברים אלה בחמת מ"י משום דהוי דברים שבקדישה, וצריך לחזור אחר י' שלא שמעו דהיינו רוב התפלה, ואם אינם נמצאים אפי' בשביל אחד שלא שמע ואומרים וכו'.

והכתב שם הרמ"א (סי' ט"ז) דאם אין שם י' שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש רק יתחיל מיד בקול רם, דהוא עיקר הכוונה משום קדישה. ומבואר בדבריהם דאיכא ב"ן א' איכא ו' שלא התפללו, ובין אם איכא פחות. אולם לא נתפרש להדיא גדר הדין.

ובגרי"ן [סי' ט"ז] כתב - אע"פ שאפי' יחיד שהתפלל כבר בפני עצמו אלא שלא שמע קדישה יכול לירד לפני התיבה ולהחזיר כל התפילה בשביל הקדושה, מ"מ אם לא התפלל עדיין אין לו להתפלל בלחש תחילה, אפי"כ יש ששה שזה רוב מנין שלא התפללו עדיין רשאו הם כמו ציבור גמור ולהתפלל בלחש תחילה והא"כ חזור אחד מהם התפלה בקול רם.

וכיצ"ב כתב השו"ב [שם סי' ח'] - והכתב **המג"א** מיהו ג"ל דאם אין שם י' שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש רק יתחיל מי בקול רם,

וכמבואר **בחמודי דינאל** (שם), וכן פסק **הגריש"א זצ"ל** (שבות יצחק ח"ט עמ' קכב, אשרי האישי ח"ב פכ"ג אות עח) מ"מ הדבר חמיר טפי. ואע"פ שההסקה היא תולדה תולדות האור (דהמים הם תולדה וההסקה היא תולדה ודעת האור"ש (שבת פ"ט ה"ב) דבכה"ג ליכא איסור בישול מה"ת, מ"מ כבר מבואר בגינת ורדים (אור"ח חבל ג ססי' ז ד"ה ומ"ש משם הביית) דאין לחלק בזה. **ובשבט הלוי** (חז"י ע"ה ק"ה) **והגרש"א זצ"ל** (שבתן שלמה סי' יא.ב). וע"י **בשניית חלב** (אות יז). (אלא דשר"מ בשש"כ (פליג אית פו) דהיכך שהמים החממים עולים ע"י משאבה אמר הגרש"א זצ"ל דכיון שהאש שבדוד ההסקה אין בכוחה לחמם את המים שבגופי החימום אלא דין כלי שני].

ומתה יוצא למעשה דבניי שהמים חמים באים ע"י צניורות היוצאים מתוך ההסקה יש להחמיר שלא לנגב בסמך להם בגדים השרוים במים (כשמגיע לחום של ד"ס), וכן שלא לחמם ידים רטובות איכא משום בישול (ומשום איסור רחיצה במים שהותמו בשבת). וזוהי דבר במים חמים מהרב (תבאים מהחב"ל וכדו') דיש לקנות שום מבושיל, וכ"ז כשמקור מים החממים מתחמם עתה מכת האש אבל בלא"ה דין חמים כעירוי מכלי שני, וכ"כ בשש"כ (פ"ג ע"ה) ק"מ ועי"ש לענין "דוד משוש". וע"י **במנח"מ** (שם) דע"פ הני"ל נקט שאסור לפתוח ע"י ישראל ברו ההסקה בשבת, אבל ע"י נכרי שרי דכולם חוללים אצל צנינה.

ו. דביעבד

אלא שביעבד אם עירה על מאכל י"ל שאינו נאסר, דאע"פ דלענין בישול לא סמכינן על הרשב"ם דס"ל דעירוי מכלי ראשון אינו מבשל מ"מ לענין עירוי הנוחל סמכינן וכמבואר **בזרכ"ת** (סי' צא סי' כח ד"ה ועיין עוד), ובפרט במים הבאים מדוד שמש דביעבד אם טעה לא קנסינן, ע"י **באורחות שבת** (פ"א הגה רג), ודו"ק. [אלא דיש לדעת דבפתיחת ברו המים חמים יש חשש איסורי בישול מחמת המים הקרים הנכנסים בו, וכבר האירכו בזה האחרונים, וע"י בזה בשש"כ (שם אות טא)].

המצטער מריבוי חלב, האם מותרת לשאוב לתוך כלי ע"י נכרית

כתב **הסמ"ג** (ל"ח ע"ה) "כל מלאכה לא יעשה בהם" (שמות פ"ב פס' טו), לא תעשה אתה כו' ולא יעשה עכו"ם מלאכתך. **ורש"י** (שמות שם) הביא דרשה זו, וכן **התוספות זקנים** (שם). וע"י **בב"י** (ססי' רמד) שהסתפק אם אין זה אלא אסמכתא בעלמא. אולם מה דמבעיא לביי פשיטא ליה **הרמב"ן** (שמות שם) דאין זו אלא אסמכתא. וכן פסקו **הפמ"ג** (סי' רמג מ"ז סי' ק) ו**המ"ב** (שעה"צ סי' רמג אות ז). [ועיין בהכמת שלמה (סי' ה' של סי' ג) ביצאם הבטיחות בעת הרב דא"ר דיש בה פליית הנכרי].

ולחלקו האשונים ישנה האיסור, דעת **הרי"ד** (שבת פ"ח סי' טו). (שבת פ"ח סי' טו). **ורש"י** במס' שבת (קנ"ג. ד"ה מ"ט) כתב מאידך **רש"י** במס' ע"ז (טו. ד"ה כ"ה) כתב דהוא משום "ממצוא חפצך דובר דבר (ישעיה פ"ח פס' ג'). **ורש"י** במס' שבת (קנ"ג. ד"ה מ"ט) כתב עוד דהוא משום "שהנכרי נעשה שלוחו".

וכתב **באב"ז** (אור"ח סי' מג אות ה) שלפי הסוברים דמשום "ודבר דבר" אתינן עמה, ואפילו אומר לו בשבת לעשות אחר השבת אסור, משא"כ כשאומו לו ע"י ע"ש לעשות בשבת. אמנם לפי הסוברים דמשום שלוחות אתינן עמה, אם אומר לו בער"ש לעשות מלאכה בשבת אסור, וכשאומו לו בשבת למוצי"ש מותר לטעם זה. **והגר"ז** (סי' שו אות ה) כתב דאם אומר לנכרי בשבת לעשות במוצי"ש אינו משום שבות, כי המלאכה נעשית בשעת היתר, אלא אסור משום ממצוא חפצך, **ועיין בקשו"ע** (לכל צד אות ד) ומ"מ נקטינן כשתי הטעמים לחומרא. (וכ"ז לענין עכו"ם, אבל לענין עבדו עיין **בשו"ע** (רו"ח ד"ה) דאדם מצווה על שביית עבדו שול וטבל לשם עבודתו].

ומ"מ בכמה מקומות מצייני שהתירו ז"ל אמירה לנכרי במקום אסור מלאכה דאורייתא, וכגון במקום חלל כמבואר בסיומן כ"ח סעי' י"ז [וע"י באורך בגליון קס"ה]. וכמו כן התירו לעשות מלאכה ד"רבנן" ע"י עכו"ם מפני "צורך מצוה" או "מקצת חוללי", וכמו כן במקום הפסד גדול, כמבואר **בשו"ע** (סי' ש' סעי' ה וסעי' ט).

וכן מציינו שהתירו לומר לאינו יהודי לחלוב בהמות לתוך כלי בשבת (אע"פ שהיא מלאכה דאור), משום צער בעלי חיים. וכן פסק **השו"ע** (סי' ש' סעי' ג). **ודעת החז"ן** (סי' נו סעי' ג). דבגוונא דליכא עכו"ם סמכינן ע"ד המקילים דאין בכל זה אלא איסור דרבנן ושרינן ע"י ישראל כשהחלב הולך לאיבוד. **דלא כהאמרינן** (ח"ג ססי' ד) המחמיר בזה [וע"י בזה באורך בגליון קס"ט]. [וע"י **במ"א** (סי' ש' סעי' יא) שכתב דמ"מ טוב לחלוב לתוך אוכל כדי שיהיה שבות דשבות, ע"כ. ו**המ"ב** (שם סי' ק) ע"כ דהתקיים נהנין כסברא הראשונה דמשום צער בע"ח שרי אמירה לא"י לחלוב, בין לא"י מן השוק בין לפחות ששכרות לכל חשנה מלאכה חלבה, ואין למחות בה, ומ"מ טוב שיהיה תחת אוכל הדחילי שבות דשבות].

ויש לזון האם איזה המצטערות מכלי חלב מותרות להוציא חלבה ע"י נכרית שתשאוב חלבה ע"י משאבה או באופן שלא ילך החלב לאיבוד. האם נימא דכיון שהתירו לחלוב בהמה מפני צערא ע"י נכרי ואפי' לתוך כלי, ק"ו מפני צער של אדם או דלמא אין לנו אלא מה שתפריש בדברי חז"ל. [ואע"פ שנמצאת מסייעת במלאכה מ"מ מסייע אין בו ממש, וכמו שהארכנו בס"ד בגליון פ"ט ע"פ גדולי הפוסקים. ואע"פ שהס"י חמיר בזה במקום צורך מקילינן כרוב הפוסקים וכמבואר שם].

והנה **השו"ע** (סי' של סי' ג) כתב בהמצטערות החלב יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה. וביאר **במ"ב** (סי' לב) דמ"מ דוקא כשעושה כן על הארץ, שרי דאין זה כדרך מפרק כיון שהולך לאיבוד ועוד דהוי מלאכה שאצ"ל דפטור ומשום צערא לא גזרו, ע"כ. וזוהי הוכיח היתר ע"י נכרית מיהו י"ל דלרבנן קא' דאפי' ע"י עצמה דחמיר טפי מ"מ מותרת לשאוב לאיבוד [וחזינן דע"י עצמה חל מלאכה **במ"ב** (סי' שלב סי' ה) שכתב דלא התירו משום צער בעלי חיים דבהמה ע"י ישראל לא מלאכה דא"י ולא מלאכה דרבנן, אבל ע"י נכרי הותר].

ובאמת מציינו **בשו"ע** (סי' ש' סעי' ה) שכתב דבאצרות קרות, מותר לא"י לעשות מדורה בשביל הקטנים, ומותרין הגדולים להתחמם בו, ואפי' בשביל הגדולים ומותר אם הקור גדול, שחל חולים אצל הקור, ולא אבות שנוהגים היתר אף על פי שאין הקור גדול ביום ע"כ. ומבואר מדבריו דבמקום צער לא התירו אמירה לחלב, וע"י **במ"א** (סי' רעו סי' טו) שכתב לישב הנהיגים הקהל דבאצרות דסומכיין על הגמי שכתב שאפילו במצטער שרי שבות כמ"ש סי' ש"כ ס"ל"ג. וביאר **במצה"ש** (שם) דכוונתו לדבריה הגמי בכתובות ד' דמבואר דגונח מכאב לב "ומצטער" מותר לינק מן הבהמה דהוי מפרק כלאחר יד. [ויש גורסים **במ"א** "דסומכיין על הגמי", וכוונתו להגהות **מרדכי** (שבת רמז תנ"ג) ו**הרמב"ן** (שבת פ"א אות ה) שהם מקור דברי השו"ע (סעי' ט) ומ"מ דאין מחמ"ש סתומ]. וע"י שם המ"א דמ"מ כבר מבואר בסיומן שז"ל (סעי' ה) דלא התירו אלא במקום אור, וכתב **המ"א** (סעי' ט) דאין לדמות שבותין להד"ז.

ומבואר דשבות דאמירה לנכרי לא הותר, במקום צער ואע"פ שצמינו שהותר לענין גונח מכאב לב מ"מ אין לדמות שבותים זל"ז. אלא דאכתי י"ל דנידון דידן דאין צמינו להדיא שחז"ל התירו חליבה במקום צער (דבהמה), ה"ה בנ"ד דגם משום חליבה במקום צער אתינן עמה.

אלא דבאמת יש לזון אם שייך כלל היתר ד"צער בעלי חיים" באדם. דהנה כבר נחלקו בשש"כ **ב"מ** (לב) לענין חובת מצות פריקה וטעינה האם צב"ח דא"י או דרבנן. ופסק **הרמב"ם** (רוצה פ"ג ה"ג) והבאים אחריו **דצער בעלי חיים דא"י** [וכ"כ **הני"מ** (שם ה"ט) בדעת הרמב"ם].

וכן נקטו **התירוש** (מצוה תט) ולאחריו **השו"ע** (חומ"ס סי' רנ"ב סעי' ט). ועוד, וע"י עוד בגליון קכ"א בענין צער בעלי חיים].

ונחלקו הראשונים (אם זה נאמר דאדם יצטרע על בהמה או אף על בנ"מ). דעת **הרמב"ם** (עשה ר"ג ו"ה ע"ה), **הרשב"א** (סי' רנ"ב, רנו, רנז) ו**החזו"ן** (מצוה תט) ו**הקמ"א** דאיכא טעינה ופריקה גם באדם משום צעב"ח. וכ"כ **בספר הרוזים** (פס"ג אות מד וכפ"ס אות ל) [וע"י **במנח"מ** (מצוה פ אות א ד"ה ובהלכות)]. אולם דעת **התוס' רבינו פרץ** (ב"ק נ"ד) דאין בזה איבה חיוב מדרבנן. וכן דעת **השואל בתשובת הרשב"א** הני"ל דאין בכח"ג חיוב מה"ת של פריקה וטעינה.

אלא דיש לדחות דאין הסוברים דליכא משום מצות טעינה ופריקה באדם, לאו משום דאין בו משום "צער בע"ח", אלא מטעמו של **הרדב"ז** (סי' תשכ"ח) דנקט דליתא פריקה באדם כי הוא בעל שכל וזה היה לו לשטון עצמו יותר מהראוי לו, א"כ במקום דלי"ש האי טעמא י"ל דידור דאיכא באדם משום צעב"ח מה"ת. וכבר כתב כן **הברכ"י** (נו"ד סי' ט) שצ"ע איתו.

ובשו"ת חוות יאיר (סי' קצ"א) כתב דאע"פ דמקילין בשבותים דשבת גבי בהמה שנפלה למים וכ"י משום צערא דבהמה. אין להביא מזה ראיה ק"ו להתיר באדם, ד"ל דהקפידה תורה על צער בע"ח דחסירה דעת ונפש המשכלת לשלול, והאדם איבעיה ליה ליתובי דעתי וקבל מאהבה אשר יארע לו, וכמ"ש במס' סוכה על צער בע"ח דחסירה דעת ונפש המשכלת לשלול, והאדם איבעיה ליה ליתובי דעתי אולם מדברי רוב הראשונים הני"ל מוכח דצער בעלי חיים דא"י איכא אף באדם. וש"מ שכבר הקשה כן **החיד"א בברכ"י** (שם) ע"פ תשובת הרשב"א ושכן הקשה על החו"י בספר **שארית יעקב** (ע"ה"ת פ"ר צג). וע"י **בט"ז** (חומ"ס סי' ע"ג ט) שמבואר דאין בגוונא של הרדב"ז הני"ל חיוב מה"ת.

ולמעשה כדברי רוב הראשונים נקטינן דצער בעלי חיים באדם דא"י, וכן מבואר מדברי **השו"ע** (חומ"ס סי' ערב סי' ה"ט) ו**הסמ"ע** (שם סי' יג). וכן דעת **הברכ"י** (שם). וכן פסקו לאחריו פוסקי זמננו **המשנה הלכות** (ח"ב סי' תלא) ו**הבצל החכמה** (ח"ד סי' קכח). [וע"י **בפלא יועץ** (ערך בעלי חיים) שהביא מלוגתא הני"ל וסיים דעכ"פ נקוט מיהא שצער ילדים קטנים שאין בהם דעת הוא מדא"י לכונ"ן].

מעתה יש מקום לומר שכמו שהתירו אמירה לנכרי לחלוב בהמה, ק"ו שהתירו לומר לנכרית כדי להוציא חלבה של אשה, ואע"פ דלא מותרת יתקנת חז"ל ואין לב כן להתיר אלא מה שאמרו חכמים וכמ"ש המ"א הני"ל, אכתי יש לחלק דשאין הכא דחכמים התירו להדיא מחמת "צער בעלי חיים" וזה שייך גם באדם וכנ"ל, וצ"ע למעשה. [ומ"מ במקום הצורך רשאית להתקין מער"ש משאבה חשמלית הפועלת ע"י שזון שבת, ועלילה להצמידה לגופה לפני שתתחיל לפעול, ובה"ה שרי לשאוב אף לכלי דאין בזה אלא משום גרמא (בגוונא דינא מהמונה בידה השאיבה המים בעת השימוש) דאיכא משום "מצמצם" בכח"ג, ואכמ"ל, ולכשרו כו' **בחזו"א** (סי' לח סי' ד) דגרמא זו מהגרמות המתורות. ועי"ש דמ"מ אסור להכביש בשעת התנועה והחלב נחלבו תוך החלבה, שכתבתי כי אינה גרמא אלא מלאכה ממש, ואם הלביש בשעה שהחלב הולך לאיבוד ואח"כ העמיד כלי תחת הצנור לקבל החלב נראה דחיובה ליכא, אבל אסור לעשות כן. וכן פסק **השו"ע** (פכ"ז אות ט)].

ומ"מ היכן מותר לחלוב (ע"י בהגה לדע"ל, ובגליון קס"ט) הפרטים בזה, החלב שנחלב בשבת אסור בטלטול, דהנה לדעת **הטור** (סי' מ"ה) ו**היש"ש** (ב"ב פ"א סי' י) חלבי זה אסור משום משקין שבו. וכ"כ **בביאור הגר"א** (סי' ש' סעי' כט) ו**המ"ב** (שם סי' עג). וע"כ אסורים משום מוקצה כמ"ש **במ"א** (שם סי' יג). וכן הביא **המ"ב** (סי' ש' סעי' עא). **והגר"ז** (ק"ה"א סי' ג) נקט דמשום נולד אסור. ו**הרע"א** (סי' ה) ס"ל דאין החלב אסור. וכן פסק **התה"ל"ד** (שם). וע"י בזה **בשש"כ** (פכ"ז הגה סק"ד). ולפ"י יש לזהר שלא לטלטל את החלב ע"י ישראל, אלא לדצורן התינוק שרי כמבואר **במ"א** (סי' שלב סי' ט), וכ"כ **בשש"כ** (פכ"ז אות ט), ועי"ש (פכ"ז אות ט) דבכל גוונא ישתדל לעשות כן בשינוי.

© שמעתא עמיקתא - העלון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו
להצעת הגליון במקום מגורינו או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM

דהא עיקר הכוונה בהחזרה בזה הוא רק משום קדושה. ויאמר הג' ראשונות בקול רם והשאר בלחש, אבל כשיש רוב מן הם כמו ציבור גמור. עכ"ל. ומשמע מפשטות לשונם דכל דאיכא רוב מנין שלא התפללו הוי תפילה בציבור, והרי זה כעשרה שלא התפללו ומתפללים כעת יחד.

ר"ע בעמק ברכה [לנ"א פומנניק זצ"ל - תפילה ס"ק א'] הביא דברי חיד אלהיה, וכתב דאחר העין נראה לענ"ד לא ק"ו, וכנהג הלוהיח מדברי הראשונים גבי ציור קטן וישן למנין, דמקרי תפילה בציבור אף כשאין י' מתפללין, ושכן משמע במג"א סי' ס"ט דהוי תפילה בציבור, ושכ"כ במש"ב דרוב מנין שלא התפללו הוי בציבור גמור ומקרי תפילה בציבור.

איברא דכס"י ו' העתיק המשנ"ב (בס"ק כ"ח) דברי ההי"א - תפלה בציבור היא תפילה י"ח, והיינו שיחפצלו עשרה אנשים שהם גדולים ביהד, ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר התפלל בעשרה הוא רק לשמעת קריש וקדושה וברכו ולכן אין מקפידים רק שיהיו י' צב"ח"ם והוה טעות.

וא"כ לכאור' צ"ע דמ"ש ב"ח סי' ט"ט דכל שיש רוב מנין הם כמו ציבור גמור, היינו לענין א"ה דמפלה בלחש קודם שבתפלה בקול רם. וא"כ לדעתו ה"ז יש לפרש כוונת הגר"ז.

ובאמת הגמ"ר [אור"ח סי' כ"ח] כתב דמעלת תפלה בציבור היא דוקא כשכל העשרה מתפללין, ולא סגי ברוב מנין, וכמ"ש ההי"א והביאו המשנ"ב, ומה שחזרוכ דמני ברוב מנין היינו רק לענין לומר דבר שבקדושה. והטעם פשוט דלא שייך ענין רוב ככולו על עשרה עשרים, דכל שיש אף אחד משו מעכב. ורק כשיש עשרה שורא כל העין שצ"ק לחשיבות בציבור והנידון הוא רק כמה צריכין להיות מחוייבין באמירת הדבר בקדושה כדי שיוכלו לאומרו (ואם כבר נפטרו אין יוכלין לאומרו אף שיש כאן דבא"ה), בזה שייך רוב ככולו, דכיון דהרוב מחוייבין נידון כמו שכולן חייבין ויכולין לומר.

ומ"ש הגמ"א דבדאיכא י' שלא התפללו מתפלל הש"צ בלחש, ובדליכא י' יתחיל לחש בכל רם, אין כוונתו דבדאיכא י' יצטרך להתפלל בלחש משום דין תפילה בציבור בלחש, אלא דבדאיכא י' יש חובת צבור בציור דע"י לחזות הש"צ מהקנה הקבונה לציבור בשביל אין בקיאין וע"כ יחייבו לחזור ג"כ, אבל בדליכא י' שוליכא אין חזרת הש"צ, רק שבשכ"ל קדושה שן יחידים רשא"י להתפלל בקול רם, לא מסתבר שיחייבוהו לסדר עוד מחתילה עת"ד.

אלא דבסוף סי' ל' כתב דמלשון הרמב"ם משמע דבהכ"ז יש לזה דין תפילה בציבור. ובפרט בלשון הכ"מ שכתב ופסק רב"א משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו, ואם הוא רק לענין קריש וקדושה זה היה מקום לומר דמני אפי' באחד וכשיטת רש"י, דהא יש' במקום שאומר קדושה, וא"כ משמע דקאי על עצם הדין דתפילה בציבור וכפשוטו לשון הרמב"ם ושיין ע"י הטעם דרובו ככולו, אבל אינו כלשון הגמ' דבר' י' דאמר לעשרה שמתפללין. וצ"ע.

ואף הגרש"ז א"ע יעירובאן זצ"ל (הליכות שלם פ"ה ה"ח) נקט דרשה של התפילה וצ"רפה עמהם ד' אחריים שכבר התפללו להשלמת המנין, אע"פ שאומרים קריש וקדושה וכ"ו, אין להם מעלת תפלה בציבור עד שיהיו י' מתפללים.

אלא דכתב דאע"פ ראו לו לאדם להשלים ענין והיות מהו המתפללים אם אין לנותרים ביריה אחרת ובלעדיו יתבטלו מתפלה בציבור לגמרי, כי מה שמוכה אותם המתפללים בקריש וקדושה וכו', דוחה את מצוותו להתפלל בצבור, אף שהדבר קורה והוא פנימי. אולם המחמת יצחק (ח"ט סי' ט) כתב לדיוק מדברי שיירי כנה"ג [אור"ח ר"ס קכ"ד] דכל הרשב"א רוב מנין שלא התפללו חשיב כתפילה בציבור דמי. והעלה דכיון דברמב"ם מכתב תפילה בציבור, ע"כ אע"פ דיש לחמיר מתחילה היכא דאפשר, מ"מ היכא דלא אפשר נראה דהוי תפילה בציבור.

והשתא נדפס שו"ת שה"ל ח"א' רש"י (סי' כ' סי' א') נשאל בזה, והשיב - דברבי הגמ"א כמפורש דמני בשאם מתפללים, וכדבריו פסק למעשה בפרושי' הרב, וכן ראיתי בשו"ת אמרי יוסף ח"ב סי' ט' פוסק כן הלכה, וכן בכתובת לדחות שיטת הגמ"א בלי טעם מספיק, וראיתי בשו"ת מנחת אליעזר סי' ט"ז דפסק כן הל' למעשה. עכ"ד.

פניני מוסר
עניני שבת קדש - תפילת ערבית (א)
המונה בעניני "ברכה" בליל שבת - לענות תפילת ערבית דשבת כיון האדם עובד בהכנה גדולה לעבודת אחר השליח ציבור "ברוך" ה' המבורך ולעולם ועד" בשמחה עצומה עד מאד, ביה"ש שאת יורר עד מערבית דחול, כמבואר בבשר הקדוש שלמות תרומה (קלה): וז"ל: "באשר כנסו השבת... כולם מתעוררים בשמחת הדשות, אז תחילת התפילה תכלה אותה בשמחה בהארת הפנים ולומר "ברוך את ה' המבורך"... ועל כן ברכה זו צריכים כל העם לברך בכניסתה חבדים ברוצן חלב, ובשמחה צריכים להתחיל בהתחלה זו על פי שיתבאר שבת הזה של כניסת השבת מן עם קדוש כראוי.
בברכה הוא כשמתחילים ישראל לברך, הקול הולך בכל הרקיעים ומתקדשים ומקדושת כניסת השבת, אתה יסור עם קדוש שמתם מברכים ומקדשים למשם כדי שיתברכו ויתקדשו למעלה כמה מחנות עליונים הקדושים, אשריהם בעולם הזה, ואשריהם בעולם הבא". ודי בתורה ז"ל. (יטור ושורש הבהרה ט' א')